

בילויים, שתייה ושיחות לתוך הלילה

אירווח חיילי הצבא הבריטי בפרדס חנה במלחמת העולם השנייה

יעל קוק

בפרדס חנה, שהוקמה בשנת 1929, שררו בראשית שנות ה-40 מתח וחרדה רבה, כמו בכל רחבי הארץ. המלחמה העולמית ההולכת ומתרחבת, המצב המדאיג בחלק מן החזיתות והדאגה לגורל המשפחות שנשארו באירופה העיב מאד על אוירת היום-יום, והעובדה שגברים בני כל הגילים – וכן כמה נשים – התגייסו לצבא הבריטי, הקשתה עוד יותר על בני המשפחות שנותרו במושבה. בצד המתח והחרדה המתמדת, עם התמשכות הקרבות והסכנה שאימה על ארץ ישראל בשלבים שונים, נוצר ביישובים רבים מחסור של ממש במצרכי יסוד דוגמת מזון, ביגוד ומוצרי היגיינה, שלא יכלו להגיע עוד לארץ מעבר לים. הממשל הבריטי נאלץ להנהיג במקרים שונים קיצוב נוקשה של חלק מן המצרכים, על מנת שאלו לא יחסרו לזמן ארוך. עם זאת, בשונה מערים כגון ירושלים, שבה הורגשו המחסור והקיצוב באופן מוחשי, בפרדס חנה ובמושבות נוספות לא חסרו מוצרי מאכל יסודיים, ותושבי המושבה אף ניסו לסייע לבני משפחותיהם שהתגררו באזורים אחרים.

החשש מפני הפצצות מהאוויר, שהתממש בסופו של דבר בעיקר במרכז הארץ, הביא להתמלאותה של המושבה בנשים ובילדים – בעיקר מתל אביב ומחיפה – שמצאו בה מקלט זמני בחדרים ששכרו בבתי התושבים. כך הפך שכר הדירה למקור הכנסה נכבד יחסית בעבור משפחות רבות במושבה. הפליטים זכו לא רק למגורים זמניים עד יעבור זעם, כי אם גם למוצרי מזון טריים וזמינים שחסרו להם פעמים רבות בבתיהם שבעיר.

יעל קוק, ילידת פרדס חנה המתגוררת בה עד היום, הקימה את "בית הראשונים" במושבה.

מפרדסים למחנות צבא

באותן שנים התברר כי גם קיומה הכלכלי של המושבה מצוי בסכנה של ממש, שכן הענף שעליו התבססה כלכלת המושבה מאז ייסודה – הפרדסנות – קרס כמעט לחלוטין בזמן המלחמה, מאחר שלא ניתן היה עוד לשווק את הפרי אל מעבר לים. מעט מאוד מהפרי שווק בארץ, ובלי הכנסה זו לא היה אפשר להמשיך בהוצאות הטיפול בעצים ולהשקותם. לחלק ניכר מבעלי הפרדסים לא הייתה בררה אלא לתת לעצים להתייבש, והיו שהמשיכו את הטיפול בעצים עד שהגיע זמן הקטיף, אז תלשו את הפרי וקברו אותו באדמה.

בשל המצב הקשה במושבה, אחד הגורמים שסייעו להישרדותה הכלכלית הייתה העובדה שבזכות מיקומה הגיאוגרפי האסטרטגי – במרכז רצועת החוף המרכזית של ארץ ישראל, בין תל אביב לחיפה – החל הצבא הבריטי בבניית כמה מחנות צבא משני צדי המושבה. אחד מאותם המחנות, שהוקם בסמוך לכניסה למושבה, בצד הכביש המוביל לוואדי ערה, נודע כ"80 camp" (או "מחנה 80"), ונועד לאכלס את יחידות חיל השריון הבריטי. לצורך הקמת המחנות הופקעו חלק מן האדמות החקלאיות שהקיפו את המושבה, ופרדסים שלמים נעקרו בבת אחת.

בניית המחנות לא הייתה הגורם היחיד שסייע למושבה לשרוד במלחמה, אך היא סייעה מאוד לתושבים בכמה דרכים, בראש ובראשונה באספקת מקומות עבודה לתושבים המקומיים, בבנייה ובאחזקת המחנות. אמנם הצבא בריטי העדיף לגייס לעבודות אלו עובדים דוברי אנגלית, וכך הועדפו תושבים שהיו בעלי רקע מוקדם בשפה זו, אבל עד מהרה גויסו גם אחרים.

אנשי הצבא ששהו במחנות היו אף הם מקור להכנסה כספית עקיפה לאוכלוסיית המושבה: בפרדס חנה נפתחו כמה בתי קפה שאליהם הגיעו חיילים בשעות הערב, וגם הקולנוע,

החנויות ותחנות הדלק המקומיות נהנו מכך. על רקע זה התפתחו קרבה ויחסים מיוחדים בין חיילים שהוצבו במחנות השונים לבין אזרחי המושבה, ובשלב מסוים החלו להתפתח גם קשרים חברתיים של אירוח חיילים בבתי, בילוי משותף בבתי הקפה, בנשפים ובתחרויות כדורגל שאורגנו במקום.

"הבית השלישי מהסוף": חנה אלברט ואירוח החיילים במושבה

חנה אלברט, שעלתה ארצה מארצות הברית בשנת 1934 עם בעלה, מרדכי אלברט, הייתה הראשונה שיוזמה אירוח רשמי של חיילים בעלי דרגות בביתה, והמשיכה בכך במשך כל תקופת המלחמה ואף לאחריה. לשם כך פנתה באופן רשמי לכמה מאנשי הסגל הפיקודי במחנות הצבא, ואחד מהם כתב לה בחזרה באוגוסט 1940 (כל המכתבים בתרגום שלי – י"ק):

לגב' חנה אלברט, אני מודה לך על מכתב מה-22 שבו ברוב אדיבותך הצעת לנו את שירותיך. המפקד השני ואני מאוד מעוניינים לבקר אותך כמו שהצעת, לא רק לדבר על הדברים שהצעת במכתבך אלא גם ללמוד משהו על החיים ביישוב. אם נוח לך נגיע ב-4.30 אחר הצהריים ביום רביעי, 4 בספטמבר.

בתוך זמן קצר הכירה ההנהגה היהודית בארץ – בכלל זה אנשי הוועד הלאומי וועד המושבה פרדס חנה – בצורך ליצור שיתוף פעולה בין האוכלוסייה האזרחית לבין הצבא הבריטי, ולשם כך להקים ועדים ארציים ומקומיים לאירוח בכל רחבי הארץ.

בהיותה דוברת אנגלית, הייתה חנה אלברט חברה בוועדה לאירוח הצבא שפעלה מטעם מועצת פרדס חנה, ומטרתה הייתה לארגן אירועים במושבה להנעמת שהותם של אנשי הצבא במחנות בסביבה. עד מהרה, ובעזרת "הוועדה הארצית להארכת הצבא" הורחבה היוזמה הראשונית של מספר

פרדס חנה, 1938
(זולטן קלוגר, לע"מ)

קפטן ליונס הגיע היום לבקש סליחה ולראות אם הכל בסדר להערב. בקשת הסליחה הייתה כי הוא היה שתי בצורה מבהילה בשבת בערב כשהיינו בבית הקפה [...] הייתה איזו תקרית איתו על יד הבר והייתה כמעט התכתשות – זה היה די קשה להחזיק אותו [...] הבעיה הייתה שהוא קיבל הודעה שאחיו הצעיר נערד, ונהרג ב-R.A.F. ולכן הוא שתה יותר מדי.

סוגיית השתייה הטרידה גם את אנשי המועצה המקומית, ובשלב כלשהו נאסר לחלוטין על בעלי העסקים המקומיים למכור לחיילים הבריטים משקאות משכרים.

שהותם של החיילים במחנה הייתה זמנית, וכשנשלחו לחזית היו אחרים מגיעים לפרדס חנה, וכך הייתה תחלופה של אנשי הצבא שביקרו אצל המשפחות המארחות. מקצת החיילים אף המליצו בפני המשפחות המארחות על חבריהם העתידיים להגיע: "הוא הבטיח להעביר אליכם אתו מכתב אישית [...] הוא בחור הגון מאד והייתי מודה לכם מאד אם תעשו בשבילו מה שעשיתם בשבילי ותכירו לו את האנשים הנכונים".

הקשרים האישיים שנרקמו בין המארחים ובין האורחים היו כה משמעותיים, עד שלפעמים גם כשעזבו החיילים את פרדס חנה נמשכה ההתכתבות עמם, אפילו במשך שנים. את המשמעות של הקשר הביתי בינם לבין המשפחות בפרדס חנה הביעו החיילים במכתביהם:

"היה לי כל כך טוב אצלכם והרגשתי כל כך כמו בבית, שהרגשתי כמו שאני עוזב את הבית"; "אני מבין שהיו לכם מספר מבקרים מאז שאנחנו עזבנו. זה היה המזל שלנו וההנאה שלנו שפגשנו אותך בנשף הריקודים וכך עשינו הכרה עם כמה מהחברים שלך וכך העברנו הרבה ערבים נעימים. אני מקווה שלא גרמתי לכם יותר מדי אי נוחות כשהגעתי בשעות משונות. אבל זה היה באמת כל כך יפה לצאת מהמסגרת הצבאית ולו רק לזמן קצר"; "הייתי רוצה להיות בחזרה בכרכור, להגיע אליכם ולבלות ערב משעשע בחברתכם [...] שזו תהייה עונת הבוטנים והמנדרינות הנפלאות"; "בילינו נפלא אתכם. לשבת על ערמת החציר ולשיר ולשכוח קצת מעצמנו. אני אהיה תמיד אסיר תודה על האירוח ומקווה שפעם אוכל להחזיר לכם"; "חנה, עשית את השהות שלי בפלסטין לנעימה ביותר, שקשה לי לתאר כמה. אני רק מקווה שאוכל לבקר אתכם שוב – אבל בתנאים אחרים. הייתי רוצה לדעת מה שלום מרדכי והילדות החמודות".

פעילות האירוח נמשכה כל שנות המלחמה, ובמידה מסוימת גם לאחריה. הצבא הבריטי, מצדו, המשיך לאכלס את המחנות גם אחרי סיום מלחמת העולם השנייה, עד שהתפנה מהארץ עם קום המדינה, ואלו הפכו למחנות של צבא ההגנה לישראל.

מצומצם של משפחות דוברות האנגלית לעוד משפחות, ומלבד האירוח האישי בבתים אורגנו במושב אירועים משותפים ונוצרו קשרי ידידות חמים בין המשפחות לבין אורחיהן. ואכן, במכתב ששיגרה המועצה המקומית באוגוסט 1942 נכתב כך:

לכל אנשי צבא הוד מלכותו המוצבים בשכונת לפרדס חנה, אנחנו, ועדת הנשים לאירוח של פרדס חנה נשמח לביקורכם אצלנו. אלו מכם שנהנים מביקור על כוס תה בבתים שלנו, נארח אתכם בשמחה. נא ליצור אתנו קשר דרך גב' מרדכי אלברט, שגרה מול תחנת הדלק "שלי" שעל כביש חיפה-תל אביב (הבית השלישי מהסוף בצד השמאלי) והיו מוכנים למסור לה את מספר האנשים המעוניינים.

החיילים, מצדם, העריכו אף הם את היזמה:

לכבוד גב' אלברט, אני כותב בשם החברים ביחידה הזאת, בכדי להודות לך על שיתוף הפעולה האדיב שלך בנשף הריקודים שלנו שנערך ב"גינתי" ביום שישי, 12 בנובמבר. אודה לך אם תעבירי את תודתנו לאנשים מפרדס חנה שהגיעו לנשף וגם לא' וגב' סימון. אני בטוח שכל מי שנכח נהנה. אני יכול להבטיח לך שלאנשי היחידה זו הייתה הצלחה גדולה ושהאירוע יהיה בין היזכרונות הכי משמחים של השהות שלנו מחוץ לארצנו.

חנה אלברט עצמה נהנתה מן האפשרות לשוחח בשפת אמה, אך התייחסה לדברים גם כתרומה של ממש למאמץ המלחמתי.

"הייתי רוצה להיות בחזרה בכרכור"

מפעל האירוח שיזמה אלברט הפך את התקופה הקשה ומלאת הטרדות והחרדות לתקופה של פעילות חברתית תוססת, הן במושבה הן בבית פנימה: שיחות, שירה לאור ירח, ערבי קריאה, ארוחות ערב משותפות, והכול באנגלית. האורחים היו באים פעם או פעמיים בשבוע, ולפעמים אף באופן תכוף יותר. הם השתלבו בחיי המשפחה, שיחקו עם הילדות, הצטרפו לארוחת הערב ולעיתים אף הוסיפו מצרכים שהביאו מה-N.A.A.F.I (חנות החיילים במחנה), כפי שכתבה חנה לאחותה בירושלים:

כמה קצינים שפגשתי במסיבת חנוכה בויצ'ו באים אלינו קבוע עכשיו. הם באים פעם בשבוע ועכשיו התחילו לבקר פעמיים בשבוע. זה היה די יקר ועדיין כך למרות שאני כבר לא נותנת להם תה וארוחת ערב [...] החיים מלאים מאד ומעניינים בימים אלו. הילדות בבית ואירוח של חיילים [...] אתמול בלילה שני סרג'נט מיג'ורים נכנסו והתפתח ויכוח כך שהם עזבו מאוחר ב-12 בלילה.

במקרים אחדים, מטבע הדברים, נוצרו אף מתחים שונים בין החיילים והתושבים, למשל כאשר כמה מן החיילים השתכרו והתנהגו באופן שאינו מהוגן: